

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Розкриваються сутність, структура та функції комунікативної культури особистості вихователя закладу дошкільної освіти як компонента педагогічної майстерності.

Визначено поняття педагогічної майстерності сучасного вихователя дошкільного закладу як набутого, тобто сформованого інтегрального особистісного новоутворення, що має складну структуру й забезпечує успішність професійної діяльності й професійне самовдосконалення; проаналізовано складові педагогічної майстерності: професійні знання, педагогічні здібності, професійні вміння (педагогічну техніку) та гуманістичну спрямованість. Окреслено принципи формування педагогічної майстерності вихователя закладу дошкільної освіти.

Визначено й охарактеризовано важливі компоненти педагогічної майстерності вихователя закладу дошкільної освіти: педагогічну компетентність, професійне самовдосконалення, соціальну активність та комунікативну культуру.

На основі аналізу специфіки професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти автором виділено комунікативну культуру як особливий компонент педагогічної майстерності. Розкрито зміст поняття комунікативної культури як специфічної якості особистості вихователя, яка проявляється в любові до дитини, в потребі спілкування з нею та її родиною, виражає активну життєву професійну позицію стосовно формування особистості дитини й характеризується сукупністю комунікативних знань, сформованістю комунікативних умінь конструктивної міжособистісної взаємодії з членами дитячого колективу та колегами; виділено її складові та роль у формуванні педагогічної майстерності.

Наголошено, що основою комунікативної культури вихователя закладу дошкільної освіти є комунікативність як складна особистісна властивість, що містить комунікабельність, соціальну спорідненість та альтруїстичні тенденції; саме комунікативність вихователя забезпечує формування його педагогічної майстерності.

Зауважено, що об'єктивне діагностування стану сформованості комунікативної культури майбутніх вихователів є одним із важливих завдань професійної підготовки.

Ключові слова: комунікативність, особистість, комунікативна культура, педагогічна майстерність, вихователь закладу дошкільної освіти.

Об'єктом державної політики на сучасному етапі є професіоналізм фахівців, здатних успішно й творчо вирішувати професійні завдання, опанувавши інноваційний зміст і засоби професійної діяльності. Особливо актуальною є проблема розвитку професійної майстерності педагогічних працівників, оскільки саме від їх діяльності залежить особистісне становлення підростаючого покоління. Діяльність педагога зорієнтована не лише на формування системи знань, а на формування цінностей і моралі дітей та молоді, розвиток їх пізнавальних інтересів і досвіду міжособистісної взаємодії.

Аналізуючи діяльність вихователя закладу дошкільної освіти, доцільно зауважити, що вона є багатогранною, оскільки спрямована на розвиток дитини, на встановлення доброзичливих взаємин з її батьками та родиною, на створення пізнавально-розвивального середовища в дошкільному закладі тощо. Практика переконливо свідчить про те, що вихователю недостатньо досконало володіти професійними психолого-педагогічними знаннями та методами навчання й виховання й прийомами роботи з дітьми. Сучасний вихователь закладу дошкільної освіти, створюючи атмосферу творчості, партнерства й співробітництва, використовуючи інноваційні навчально-виховні методи й технології, прагне до постійного самовдосконалення та саморозвитку. Власне це і є його професійною майстерністю, що допомагає досягнути позитивного результату, вершини своєї діяльності. Важливим складником педагогічної майстерності є комунікативна культура особистості вихователя як інтегративне новоутворення, що забезпечує продуктивну міжособистісну взаємодію з дітьми, батьками, колегами, мотивує його до плідної праці з формування особистості дитини, забезпечує активну життєву позицію й успішне виконання не лише професійних функцій, а різних соціальних ролей. Звідси логічним є висновок про те, що проблема формування комунікативної культури вихователя закладу дошкільної освіти в контексті його педагогічної майстерності є надзвичайно актуальною й потребує конструктивного вирішення.

Мета дослідження полягає у розкритті сутності, структури та функцій комунікативної культури особистості вихователя закладу дошкільної освіти як компонента педагогічної майстерності.

Характерними рисами сучасного фахівця, незалежно від професійної спрямованості, як свідчить аналіз наукової літератури й практика повсякдення, є висока конкурентоздатність, професійна компетентність, креативність, мобільність, відповідальність, освіченість, здатність до комунікації, в тому числі й іншомовної, готовність до професійного зростання, професіоналізм. Професіоналізм як якісну характеристику людини – суб'єкта тієї чи іншої діяльності, якій властиве належне опанування інноваційним змістом та засобами продуктивного вирішення професійних завдань розглядає Н. Кузьміна [2]. У свою чергу, Н. Разіна вчителя – професіонала детермінує як фахівця високого рівня професійної діяльності, який робить індивідуальний творчий внесок у педагогічну професію й осмислено розвиває себе в процесі роботи [6, с. 72-76].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави для твердження, що чималим уже є науковий доробок з розкриття проблеми педагогічної майстерності. Так, І. Олійник проаналізувала сутність конструкту «педагогічна майстерність» у науково-педагогічній літературі, виділивши наступні підходи науковців до визначення базової характеристики поняття «педагогічна майстерність»:

- за результатом (високий рівень організації діяльності учнів, вихованців, студентів);
- за психологічними механізмами педагогічної діяльності (вияв творчої активності педагога, яка, у свою чергу, забезпечує творчість учнів, вихованців, студентів);
- за внутрішніми характеристиками особистості (властивості особистості, що забезпечують самоорганізацію педагогічної діяльності) [5].

Майстерність учителя як найвищий рівень педагогічної діяльності визначив І. Зязюн, виділивши основні елементи педагогічної майстерності: гуманістичну спрямованість, професійну компетентність, педагогічні здібності та педагогічну техніку. Сутність і структуру педагогічної майстерності І. Зязюна, детермінувавши її як концептуальну ідею теорії та практики професійної підготовки сучасного педагога, проаналізувала Л. Ликтей [4, с. 20-22].

Педагогічні умови формування професійної майстерності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти розробила Т. Швець. Так, їх зміст полягає насамперед у формуванні позитивної мотивації до оволодіння професійною майстерністю й відповідно орієнтація майбутніх вихователів на професійне самовдосконалення; оволодіння студентами системою професійних знань і набуття вмінь їх творчого застосування; цілісність системи професійної підготовки з упровадженням як традиційних, так і інноваційних форм і методів [9, с. 380-384.].

Актуальними для нашого дослідження є міркування О. Кучерявого стосовно того, що важливою складовою професійної майстерності педагога є професійне самовиховання як «саморух особистості до професійної самореалізації, усвідомлений процес здійснення сукупності творчих дій, що базуються на єдності свідомості й самосвідомості» й зорієнтовані на формування інтегральної (психологічної, практичної, готовності до самовдосконалення) готовності до педагогічної діяльності [3, с. 27].

Отже, аналіз публікацій з досліджуваної проблеми свідчить про те, що різні аспекти професійної майстерності педагогів певною мірою науковцями вивчені й проаналізовані. Однак, як нами з'ясовано, недостатньо дослідженими є компоненти педагогічної майстерності вихователів закладів дошкільної освіти.

Мета статті – аналіз сутності поняття комунікативної культури особистості вихователя закладу дошкільної освіти як складової його педагогічної майстерності. Для досягнення мети використано методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення.

Різні аспекти проблеми професійної підготовки, фахового становлення, педагогічної майстерності вихователів закладів дошкільної освіти розглядали вчені А. Богуш, О. Кононко, Л. Загородня, Т. Поніманська, О. Семенов та ін.

Аналіз педагогічної літератури свідчить про те, що поняття педагогічної майстерності достатньо розкрито. Над цією проблемою плідно працювали відомі вчені А. Макаренко, В. Сухомлинський, І. Зязюн та ін. Деякі підходи вчених до визначення змісту поняття педагогічної майстерності нами подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Автор	Зміст поняття педагогічної майстерності
Л. Байкова	вищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється у творчості, у постійному вдосконаленні мистецтва навчання, виховання розвитку особистості
О. Мороз В. Омеляненко	досконале, творче виконання педагогом професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості кожного учня, забезпечення високого рівня інтелектуального розвитку, виховання кращих моральних якостей, духовного збагачення школярів
А. Маркова	здійснення педагогом своєї діяльності на рівні високих взірців та еталонів, що відпрацьовані на практиці й описані у методичних розробках та рекомендаціях; досконале володіння основами професії, успішне застосування відомих у науці та практиці прийомів, знання педагогом свого навчального предмета, досягнення стабільних, високих результатів у навчальному процесі
Н. Кузьміна	володіння професійними знаннями, уміннями й навичками, що дозволяють фахівцю успішно дослідити робочу ситуацію (об'єкт, умови діяльності), з урахуванням цієї ситуації сформулювати професійні задачі й успішно розв'язувати їх відповідно до поставленої мети
А. Трущева	творче виконання професійної діяльності, інтеграція сформованих професійно важливих якостей особистості в індивідуальний стиль діяльності, постійне удосконалення методик і технологій власної професійної діяльності

Аналіз сутності поняття педагогічної майстерності дає підстави для висновку, що педагогічна майстерність є інтегральною особистісною якістю особистості, яка має складну структуру й забезпечує успішність професійної діяльності та професійне самовдосконалення. Складовими професійної майстерності педагога вченими визначено професійні знання, педагогічні здібності, професійні вміння (педагогічну техніку) та гуманістичну спрямованість.

Ураховуючи специфіку педагогічної діяльності вихователя в закладі дошкільної освіти, можна визначити провідні принципи формування професійної майстерності. Так, оскільки головною цінністю є дитина й саме вихователь дошкільного закладу покликаний розвинути її творчий потенціал, то принцип дитиноцентризму є найважливішим, на нашу думку, як у професійному становленні майбутнього вихователя, так і в формуванні його професійної майстерності. Наступним важливим принципом у формуванні професійної майстерності сучасного вихователя є єдність наукових педагогічних досягнень і практичної діяльності, поєднання новаторських ідей та кращого педагогічного досвіду. Важливими є також інтеграційні тенденції у використанні різних методів виховання й навчання дошкільників, традиційні способи практичної діяльності вихователів у взаємозв'язку з інтерактивними навчально-виховними технологіями. Основою професійної майстерності, як нами вже зазначалося, є прагнення вихователя до самовиховання, до саморозвитку, а відтак особистісне самовдосконалення є підґрунтям його педагогічної культури.

Сучасний вихователь, як зауважує О. Кононко, є насамперед педагогом-новатором, який відображає в своїй діяльності нові життєві й соціальні тенденції, орієнтується в пріоритетах сучасності, зорієнтований на майбутнє, «...дивиться на освіту як на процес розширення можливостей компетентного вибору дитиною змісту, місця, тривалості, партнерів, матеріалів для своїх занять; створення умов для її саморозвитку, прояву сутнісних сил; пошук педагогічних технологій побудови розвивального способу життя дошкільника; формування в нього основ особистісної культури; створення виховного середовища» [7]. Звідси, логічним є висновок, що сучасний вихователь закладу дошкільної освіти має володіти ґрунтовними професійними знаннями, інноваційними технологіями навчання та виховання, прагнути до саморозвитку й самоосвіти, бути активним у громадському житті, формувати особистість дитини, забезпечуючи активне пізнання нею навколишнього світу, взаємодіяти з дитиною та її родиною. А тому важливими компонентами педагогічної майстерності вихователя закладу дошкільної освіти нами визначено: педагогічну компетентність, професійне самовдосконалення, соціальну активність та комунікативну культуру (рис. 1).

Зупинимося більш детально на сутнісному аналізі комунікативної культури особистості вихователя.

Проаналізувавши підходи різних учених до визначення сутності поняття комунікативної культури, ми її визначаємо як специфічну якість особистості вихователя, яка проявляється в любові до дитини, в потребі спілкування з нею та її родиною, виражає активну життєву професійну позицію стосовно формування особистості дитини й характеризується сукупністю комунікативних знань, сформованістю комунікативних умінь конструктивної міжособистісної взаємодії з членами дитячого колективу та колегами.

Структуру комунікативної культури особистості вихователя нами подано на рис. 2.

Основою комунікативної культури особистості, як нами з'ясовано, є комунікативність. Часто помилково комунікативність ототожнюють з поняттями спілкування й комунікабельності. Однак, В. Кан-Калік визначає комунікативність особистості як складне особистісне утворення, що містить комунікабельність, соціальну спорідненість, альтруїстичні тенденції [1]. Автор наголошує, що під комунікабельністю доцільно розуміти здатність людини відчувати задоволення від процесу спілкування з іншими людьми. Соціальна спорідненість – це бажання бути серед інших людей. Альтруїстичні тенденції в емоціях особистості пов'язані з бажанням приносити радість людям, з якими вона спілкується, із співпереживанням радості іншого тощо (рис. 3.)

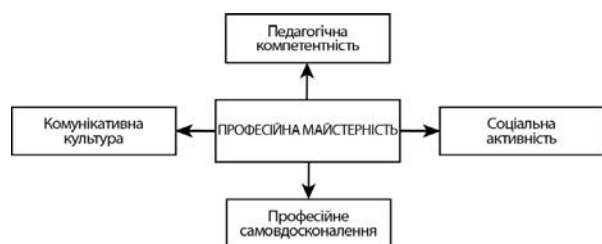

Рис. 1. Структура професійної майстерності вихователя закладу дошкільної освіти

Рис. 2. Комунікативна культура вихователя закладу дошкільної освіти

У свою чергу, Ю. Ханін [8] комунікативність визначає як єдність трьох складників: потреби у спілкуванні, емоційного стану до, під час і після спілкування, комунікативних навичок і вмінь.

Аналіз структурних елементів комунікативної культури дає змогу чітко визначити її пріоритетні функції, які власне й сприяють формуванню професійної майстерності вихователя закладу дошкільної освіти:

Рис. 3. Структура комунікативності особистості

1) контактна функція – встановлення контакту як стану обопільної готовності до прийому й передачі інформації й підтримки взаємозв'язку;

2) інформаційна функція – активна передача інформації, обмін повідомленнями, думками, задумами, рішеннями;

3) спонукальна функція – стимуляція активності дитини для отримання інформації й спрямування на виконання певних дій;

4) координаційна функція – взаємне орієнтування й узгодження дій при організації спільної діяльності;

5) функція розуміння – адекватне сприйняття й розуміння змісту інформації й вза-

ємне розуміння – намірів, настанов, переживань, станів;

6) емотивна функція – формування в оточуючих (насамперед у дитини) потрібних емоційних переживань, а також зміна своїх переживань і станів;

7) функція встановлення відносин – усвідомлення і фіксація свого місця в системі ролевих, статусних, ділових, міжособистісних та інших зв'язків;

функція здійснення впливу – зміна стану, поведінки, емоцій, індивідуально-значеннєвих станів дитини тощо.

Окреслені функції комунікативної культури відображають її сутнісне значення як важливої складової професійної майстерності вихователя закладу дошкільної освіти.

Подальшого наукового дослідження потребує обґрунтування інструментарію й методики діагностування рівня сформованості комунікативної культури як компонента професійної майстерності вихователів закладів дошкільної освіти.

Використана література:

1. Кан-Калик В. А. Основы профессионально-педагогического общения. Грозный, 1979. С. 61.
2. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва : Высшая школа, 1990. 119 с.
3. Кучерявий О. Г. Теоретичні і методичні основи організації професійного самовиховання майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2002. 42 с.
4. Ликтей Л. М. Педагогічна майстерність І. А. Зязюна як концептуальна ідея теорії і практики професійної підготовки вчителя-майстра. *Імідж сучасного педагога*: електрон. наук. фаховий журнал / Полтав. обл. ін-т післядипл. пед. освіти імені М. В. Остроградського; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; редкол.: Н. І. Білик (гол. ред.) [та ін.]. Полтава : ПОШПО, 1999. С. 20-22.
5. Олійник І. Щодо визначення сутності конструкту «педагогічна майстерність» у науково-педагогічній літературі *Людознавчі студії. Педагогіка*. 2017. Вип. 4. С. 197–207. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2017_4_22
6. Разина Н. А. Особенности мотивации учебной деятельности в новых социально-экономических условиях *Вестник Московской академии рынка труда и информационных технологий* № 11(33). Москва : «МАРТИТ», 2006. С. 72-76
7. Сім'я і дитячий садок: умови, шляхи та засоби гуманізації взаємин : метод. матеріали на доп. працівникам дошкіль. закл. / Упоряд. О. Л. Кононко. Київ : Освітняниця, 1994. 88 с.
8. Ханин Ю. Л. К вопросу об оценке коммуникативности личности *Общение как предмет теоретического и прикладного исследования*. Ленинград, 1972. С. 172.
9. Швець Т. А. Мотивація як педагогічна умова формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів *Педагогічні науки*: зб. наук. пр. / ред. кол.: С. С. Барбіна (відпов. ред.) та ін. Вип. 65. Херсон : ХДУ, 2014. С. 380-384.

References:

1. Kan-Kalik, V.A. (1979). *Osnovy professionalno-pedahohicheskoho obshcheniia [Fundamentals of professional and pedagogical communication]*. Hroznyi [in Russian].
2. Kuzmina, N.V. (1990). *Professionalizm lichnosti prepodavatel'ia i mastera proizvodstvennogo obucheniiia [Professionalism of the personality of the teacher and master of vocational training]*. Moscow : Vysshiaia shkola [in Russian].
3. Kucheriavyi, O. H. (2002). *Teoretichni i metodychni osnovy orhanizatsii profesiinoho samovykhovannia maibutnykh vykhovateliv doshkilnykh zakladiv i vchyteliv pochatkovykh klasiv [Theoretical and methodological foundations of the organization of professional self-education of future preschool teachers and primary school teachers]*. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Lyktei, L.M. (1999). *Pedahohichna maisternist I.A. Ziaziuna yak kontseptualna ideia teorii i praktyky profesiinoy pidhotovky vchytelia-maistra [Pedagogical skills I.A. Ziazun as a conceptual idea of the theory and practice of professional training of master teachers]*. *Imidzh suchasnoho pedahoha: electron. nauk. fakhovyi zhurnal – The image of the modern teacher: an electronic scientific journal*, 20-22 [in Ukrainian].
5. Oliinyk, I. (2017) *Shchodo vyznachennia sutnosti konstruktivnogo «pedahohichna maisternist» u naukovy-pedahohichnii literaturi [On the definition of the essence of the construct «pedagogical skill» in scientific and pedagogical literature]*. *Liudynoznavchi*

- studii. *Pedahohika. – Human studies studios. Pedagogy.* 4, 197-207. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2017_4_22 [in Ukrainian].
6. Razina, N.A. (2006). Osobennosti motivatsii uchebnoi deiatelnosti v novykh sotsialno-ekonomicheskikh usloviiah [Features of motivation for educational activities in the new socio-economic conditions]. *Vestnik Moskovskoi akademii rynka truda i informatsionnykh tekhnologii – Bulletin of the Moscow academy of the labor market and information technology.* 11, 72-76 [in Russian].
  7. Kononko, O.L. (Eds.). (1994). *Simia i dytiachyi sadok: umovy, shliakhy ta zasoby humanizatsii vzaiemyn: Metod. materialy na dop. pratsivnykam doshkil. zakl. [Family and kindergarten: conditions, ways, and means of humanizing relationships: Methodical materials to help preschool workers].* Kyiv : Osvitnianyn [in Ukrainian].
  8. Khanin, Yu.L. (1972). K voprosu ob otsenke kommunikativnosti lichnosti [To the question of assessing the communicative nature of personality]. *Obshchenie kak predmet teoreticheskoho i prikladnoho issledovaniia – Communication as a subject of theoretical and applied research.* Leningrad [in Russian].
  9. Shvets, T.A. (2014). Motyvatsiia yak pedahohichna umova formuvannia profesiinoi maisternosti maibutnikh vychovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv [Motivation as a pedagogical condition for forming the professional skills of future preschool educators]. Ye.S. Barbina (Eds.), *Pedahohichni nauky: zb. nauk. pr. – Pedagogical sciences: collection of scientific works* (Vols. 65), (pp. 380-384). Kherson: KhDU [in Ukrainian].

Durmanenko O. L. The communicative culture of the preschool teacher of the institution of preschool education as a component of pedagogical skill

The article reveals the essence, structure and functions of the communicative personality culture of a preschool teacher as a component of pedagogical skills.

The concept of pedagogical skill of modern preschool teacher is defined as acquired, formed integral personal innovation, which has a complex structure and ensures the success of professional activity and professional self-improvement; the components of pedagogical skill are analyzed: professional knowledge, pedagogical abilities, professional skills (pedagogical technique) and humanistic orientation. The principles of forming pedagogical skills of the preschool teacher are outlined.

Pedagogical competence, professional self-improvement, social activity and communicative culture are also identified and characterized in the article as important components of a preschool teacher's pedagogical skill.

Communicative culture as a special component of pedagogical skill is distinguished by the author on the basis of the analysis of the specifics of the professional activity of the preschool teacher. The content of the concept of communicative culture as a specific quality of the personality, which is appeared in the love to the child, in necessity of communication with family, expresses an active life professional position regarding the formation of the child's personality and is characterized by a set of communicative knowledge, the formation of communicative children's collective and colleagues; its components and role in forming pedagogical skills are highlighted.

It is emphasized that the basis of the communicative culture of a preschool teacher is communication as a complex personal property, which contains sociability, social affinity and altruistic tendencies; it is the teacher's communicative nature that ensures the formation of pedagogical skill.

It is noted that objective diagnosis of the state of communication culture of future preschool teachers is one of the important tasks of professional training.

Key words: *communication, personality, communicative culture, pedagogical skill, preschool teacher of the institution of preschool education.*

УДК 37.07

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.72-1.43>

Журавська Н. С., Яцук С. П., Магей І. В.

**РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ:
СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ**

Обґрунтовані функції керівника управління освітнім процесом та визначені складові компетентності: бути готовим та усвідомлювати відповідальність за відповідні управлінські рішення і їх реалізацію; здійснювати моніторинг якості управління навчальним закладом. Зазначено, що для самореалізації управлінських підходів керівникові необхідно мати такі якості: готовність до змін в управлінні навчальним закладом як системою; амбіційність, оптимізм та переконливість; самоаналіз, здатність до самонавчання та самовдосконалення. Наголошено, що для реалізації функції керівника – мотивація та управління персоналом, доцільні компетентності, які відповідають вимогам до сучасного керівника: готовність до виправданого ризику та тактовність і демократичність; толерантність та гуманність. Зазначено, що розвитку управлінського потенціалу керівника сприяють також: готовність до змін у собі; ентузіазм та збалансованість рішень; вимогливість та демократичність; позитивна допомога; приклади відповідальності та тактовності. Підкреслено, що характерною і важливою для українських освітян є функція зовнішньої і внутрішньої комунікацій. У базових стандартах європейських країн така функція не враховується. До основних складових управлінського потенціалу керівників освітніх організацій віднесено: систему знань щодо управлінської діяльності; комплекс умінь здійснення ефективною управлінської діяльності; система індивідуально – особистісних характеристик, соціально-відповідальна філософія, які впливатимуть